Eldruns arkeologiska skrifter 2019:4

Arkeologisk utredning i Baggböle

Baggböle 1:17, Umeå Socken,
Umeå kommun, Västerbotten län, 2018

Eva Klotz och Anette Färjare

Eldrun
kulturmiljö

Innehåll

Sammanfattning 3
Inledning och bakgrund 3
Uppdragets bakgrund 3
Landskapet 4
Närområdets forn- och kulturhistoriska lämningar 5
Syfte och målsättning 6
Genomförande och dokumentation 6
Utredningens resultat 7
Historiska kart- och arkivstudier 7
Fältinventering, steg 1 7
Utredningsgrävning, steg 2 7
Resultat 9
Referenser 11
Kartor 11
Rapporter 11
Administrativa uppgifter 11
Fotobilaga 12

Layout och kartmaterial: Anette Färjare
Underlag från digitala Fastighetskartan
© Lantmäteriet Medgivande R50145660-140001
ELDRUN arkeologiska skrifter 2019:4

Sammanfattning

Eldrun Kulturmiljö AB har genomfört en arkeologisk utredning inom fastighet Baggböle 1:17 i Umeå kommun, Västerbottens län, på uppdrag av företaget Obos Sverige AB som påbörjat arbete med en detaljplan. Uppdraget genomfördes efter beslut av Länsstyrelsen i Västerbottens län, dnr 431-2070-2018, enligt 2 kap. Kulturmiljölagen KML.

Inledande kartstudier visade inga indikationer på bebyggelselämningar inom utrednings-området. Området har utgjort utmark som nyttjats för skogsbete och aktivt skogsbruk.

Fältinventeringen steg 1 innefattade en okulär inventering av utredningsområdet samt dokumentation av möjliga lämningar och områden av arkeologiskt intresse inför steg 2. Vid inventeringen kunde 4 ytor med bra boplatslägen konstateras (Objekt 1-4) och inom dem 5 gropar, varav två med omgivande vall.

Utredningens **steg 2** genomfördes som **utredningsgrävningar** inom Objekt 1-4 samt av de gropar som noterats vid Steg 1 för att tillstyrka eller avfärda fornlämningar. Boplatslämningar påträffades endast inom Objekt 1. Inom övriga objektytor framkom inget av arkeologiskt intresse, ej heller i de gropar som noterats i steg 1.

De boplatslämningar som framkom inom Objekt 1 utgjordes av 3 härdar varav en innehållande brända ben, 1 större skärvstenspackning och en rödbränd yta med några skärvstenar och enstaka spridda skärvstenar. Dessa anläggningar och fynd har registrerats som en sammanhängande boplatsyta i Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister KMR, RAÄ-nr *L2019:55.*

Inledning och bakgrund

Rapporten inleder med en bakgrund av det aktuella uppdraget och beskrivning av natur- och kulturlandskapet samt syfte, mål och metod för genomförandet av uppdraget. Därefter en redovisning av uppdragets genomförande och resultat.

En arkeologisk utredning består av två delar, ***arkivgenomgång och fältinventering*** (steg 1) samt påföljande ***arkeologiska utredningsgrävningar*** av de anläggningar och lägen som påvisats vid inventeringen (steg 2).

Riksantikvarieämbetets fornminnesregister FMIS håller i skrivande stund på att överföras till ett nytt register: Kulturmiljöregistret KMR. Detta innebär att nyregistrerade lämningar framöver kommer att få RAÄ-nr baserade på en rikstäckande löpnummerserie, ex. L2018:103. Äldre RAÄ-nr basererade på sockenvisa nummerserier, t.ex. Umeå stad 244:1, kommer fortsättningsvis att redovisas med tillägg av de nya numren, t.ex. Umeå stad 244:1/L1938:7871.

Uppdragets bakgrund

Företaget Obos Sverige AB har påbörjat arbetet med en detaljplan för fastighet Baggböle 1:17 avseende anläggande av 14 villatomter. Länsstyrelsen i Västerbottens län bedömer området som arkeologiskt intressant och tog därför beslut om att en arkeologisk utredning skulle genomföras enligt 2 kap. Kulturmiljölagen KML, dnr 431-2070-2018. Eldrun Kulturmiljö AB fick uppdraget att genomföra utredningen.

Utredningsområdet är ett ca 4 hektar stort obebyggt skogsområde, kantat i väster av villabebyggelse, i övrigt av skogsmark (fig 1).

Inga forn- eller kulturlämningar var tidigare registrerade inom området, men inom ett par kilometer från utredningsområdet är registrerat flera boplatser och fyndplatser, se nedan.

Figur 1. Utredningsområdets belägenhet i landet och lokalt, markerat med rött.

Landskapet

Utredningsområdet utgörs av tallskogsdominerad sandmark, karaktäriserat av strandvallar (riktning NNV-SSÖ till N-S) som sluttar mot öster där tuvigare, jordigare och fuktigare mark vidtar. Nära norra gränsen är ett par mindre vattensamlingar. Höjden över havet är 45 meter viket indikerar att platsen för ca 4 000 år sedan låg på en udde just där Umeälven möter Bottenviken (fig 2).

Området avgränsas i söder och väster av vägar, varav den i söder är den gamla landsvägen från Umeå, Sockenvägen, vars vägsträckning här är densamma som återfinns på en lantmäterikarta från 1693. Söder om fastigheten, tillika utredningsområdet, leder en mindre väg ner till byggnadsminnet Baggböle herrgård som ligger naturskönt invid och högt över Umeälven.

Området har länge nyttjats för skogsbruk och skogsbete. Här finns inga kända fornlämningar registreringade.

Under våren 2018 genomförde Sweco Environment AB en naturvärdesinventering av området med bedömningen att delar av den östra delen har visst naturvärde, övriga delar lågt värde. I nordöst och sydöst är tallarna i genomsnitt 120-150 år gamla, i övriga delar vanligen 80-100 år gamla, med inslag av mindre ytor av ungtallar.

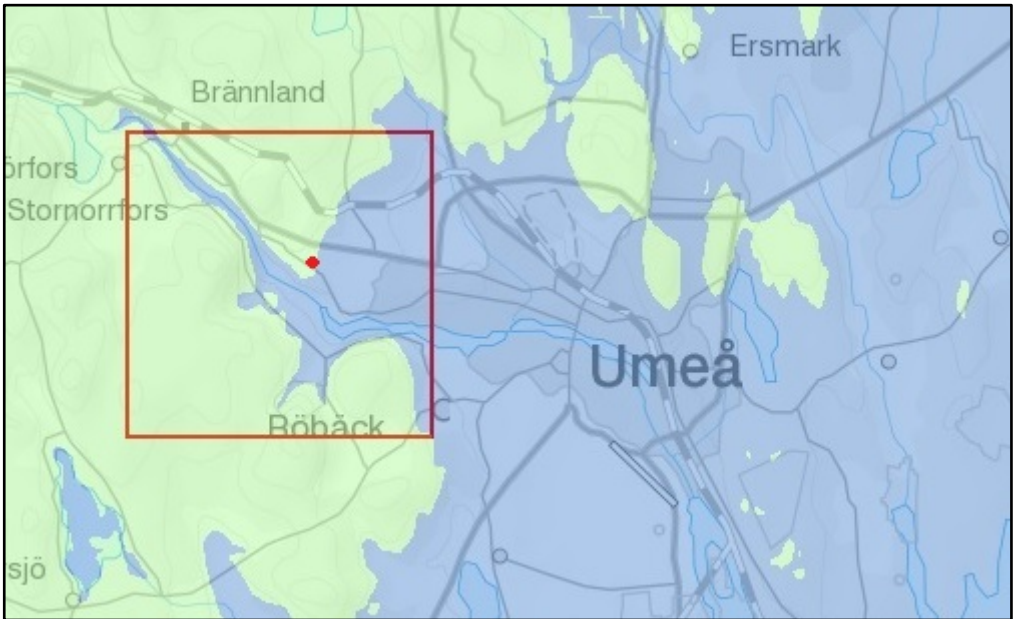

Figur 2. Utredningsområdets läge invid havsstranden för ca 4 000 år sedan, markerat med röd punkt. Källa: SGU:s kartgenerator baserat på höjdkurva 45 m.ö.h.

Närområdets forn- och kulturhistoriska lämningar

Inga fornlämningar var registrerade inom utredningsytan men i närområdet, inom en kilometers avstånd, finns ett flertal fyndplatser och boplatser dokumenterade. Flera av dessa ligger samma nivå som det aktuella utredningsområdet och kan dateras ca 4 000 år tillbaka i tiden, bronsålder.

I åkermark väst till sydväst om utredningsområdet har, i åkermark, påträffats tämligen rikliga mängder boplatsmaterial, förutom skärvstenar och kvart- och kvartsitsmaterial även keramik och flinta samt några redskap. På Statens Historisk museum finns ett av redskapen, en fin skifferdolk (SHM inv. 21021) med ungefärlig fyndplats registrerad som RAÄ-nr Umeå stad 244:1/L1938:7871. (fig 3)

En boplats (RAÄ-nr Umeå stad 248:2/L1938:8100) undersöktes 1982 av Umeå universitet som seminariegrävning, och där framkom fynd av skärvsten, avslag av kvarts, kvartsit och skiffer samt en skifferspets (VBM inv 13 624). Rapport från den grävningen gjordes av Noel Broadbent 1984, och resultatet omnämns av Erik Sandén i en artikel i skriften Arkeologi i Norr (1993/94).

Även norr och nordöst om utredningsområdet finns boplatser registrerade och här har nyligen gjorda arkeologiska undersökningar fått dateringar till bronsålder.

Figur 3. En skifferdolk som förvaras på Statens Historiska Museum (inv. SHM 21021) hittad nära utredningsområdet

Syfte och målsättning

Arbetet med den arkeologiska utredningen i Baggböle bestod av steg 1 och 2.
Steg 1 omfattade *arkiv- och kartstudier* och en *fältinventering* för att

- klargöra om det i området finns synliga fornlämningar som inte är kända
- identifiera områden där det kan finnas fornlämningar som inte är synliga i markytan

Steg 2 av utredningen omfattade *utredningsgrävningen* för att

- klargöra om det finns fornlämningar som inte är synliga i markytan inom de objekt som pekats ut i steg 1

Genomförande och dokumentation

Arbetet inleddes med en ***kart- och arkivstudie*** som omfattade en genomgång av Fornminnesregistret (FMIS), historiskt kartmaterial vid Lantmäteriet (LM) och en genomgång av ortnamnsarkivet (Sofi). Även en sökning i Statens historiska museums digitala samlingar (SHM), Västerbottens museums digitala information samt i SAMLA, Riksantikvarieämbetets (RAÄ) digitala rapportarkiv genomfördes. Jordartskartor, lidardata och strandlinjekartor har kontrollerats genom det digitala kartfönstret vid Sveriges geologiska undersökningar (SGU) och FMIS publika sökapplikation Fornsok.

Den inledande ***fältinventeringen, steg 1,*** utfördes 16-17 juni 2018 och bestod av en okulär besiktning av området. Även markskador i sandtag besiktades. Påträffade lämningar, gropar, noterades och även fyra lämpliga boplatslägen registrerades.

Den efterföljande ***utredningsgrävningen, steg 2,*** utfördes den 26 och 29 juli 2018 med hjälp av en traktorgrävare varvid schakt togs upp för att kontrollera groparna och boplatslägena för att utröna fornlämningsstatus. Utredningsgrävningarna innebar att 17 provschakt grävdes skiktvis ned till fyndförande, alternativt orörd nivå. Schakten lades igen efter att de beskrivits och mätts in.

De lämningar och lägen som berörde utredningen dokumenterades med foto och beskrivning samt mättes in med handdator/GPS. Samtliga av dessa tilldelades ett objektnummer. Inmätningen skedde med handhållen GPS och i steg 2, utredningsgrävningen, med RTK-GPS.

Vid den antikvariska bedömningen av objekten har följande begrepp använts:

- *Fornlämning*. En fornlämning som är skyddad enligt Kulturmiljölagen (SFS 1988: 950).

- *Övrig kulturhistorisk lämning*. Lämning med kulturhistoriskt värde som inte skyddas av Kulturmiljölagen då den inte uppfyller kriterierna för fornlämning. Hänsyn ska dock visas vid exploatering.
- *Möjlig fornlämning*. Användes vid steg 1. Möjliga fornlämningar är enskilda objekt eller ytor som utifrån topografi och omkringliggande fornlämningsmiljö bedöms kunna innehålla dold fornlämning och som därför bör utredas vidare vid en eventuell exploatering. Huvudsakligen utgör dessa ytor boplatslägen där bosättning från olika förhistoriska epoker är möjliga.

Utredningens resultat

Historiska kart- och arkivstudier

Kart-och arkivstudierna omfattade digitala historiska kartakter från Lantmäteristyrelsens och Lantmäterimyndigheternas arkiv. Ortnamnen kontrollerades i ortnamnsarkivet SOFI.

I den äldsta lantmäterikartan där man ser Baggböle by är från 1661, med tre gårdar. Äldsta belägg för ortnamnet Baggböle är från 1530-31: *Baggaböle*. Namnet kan härledas till mansnamnet Bagge och böle i betydelsen gård eller nybygge. År 1540 omnämns *Baggböle laxefiske*.

Kartstudien visar att utredningsområdet under historisk tid utgjorde en sandhed med barrskog, mest tallbeklädd, intill en våtmark – *Stormyran* invid den uppgrundade Prästsjön. Området nyttjades för skogsbete. År 1784 beskrev en lantmätare marken som *”ej tjenlig till uppodling, ej heller gifva någon timmerskog och mycket torrt muhlbete”.*

På en storskifteskarta från 1822 benämns skogsområdet *Krukheden*, ett namn som inte återkommer i senare kartmaterial.

Fältinventering, steg 1

Vid fältinventeringen påträffades inga nya fornlämningar, men fyra bra terränglägen för **möjliga förhistoriska boplatser** där det bedömdes kunna finnas boplatsmaterial eller anläggningar som inte syns ovan mark, **Objekt 1–4**. Objektens utsträckning följer de strandvallar som ligger parallellt inom utredningsområdet. Inom två objekt (Obj 1 och 4) noterades fem gropar av oklar karaktär som möjligen kunde utgöra någon form av anläggning. (Fig 4)

Utredningsgrävning, steg 2

Vid den efterföljande utredningsgrävningen upptogs **17 provschakt** med grävmaskin för att avfärda eller tillstyrka om det inom objekten finns anläggningar eller fynd som visar förhistorisk aktivitet. Se fig 8 och 6, karta och tabell över de upptagna schakten.

Boplatslämningar framkom endast i utbredningsområdets västra del, inom Obj 1, på ryggen av en plan, tämligen bred och markant forntida strandvall. I fyra provschakt framkom 3 härdar, 1 större skärvstenspackning och i södra delen en rödbränd yta med några skärvstenar och enstaka spridda skärvstenar. I en av härdarna framkom brända ben. Anläggningarna i Schakt 5 syns på figur 13 och 14 och ett par av de brända benen på rapportens framsida.

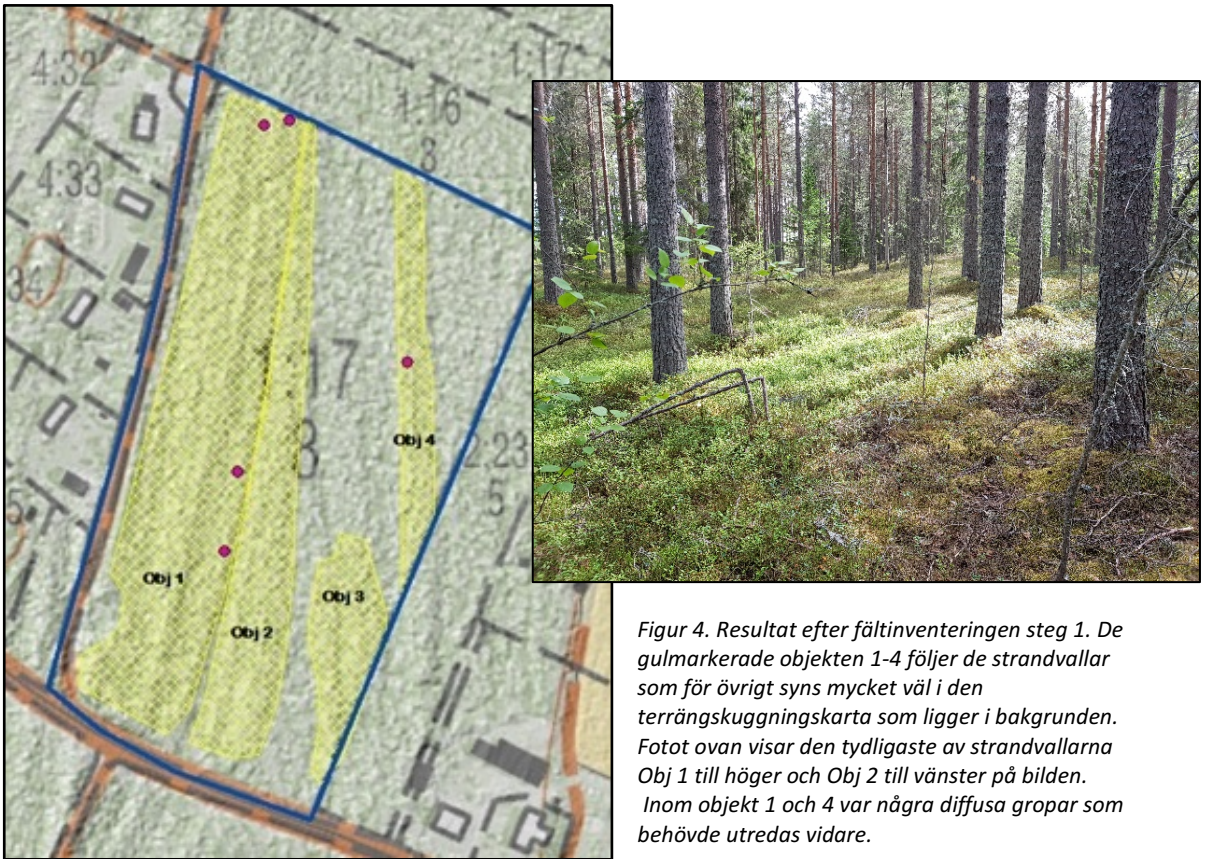

Figur 4. Resultat efter fältinventeringen steg 1. De gulmarkerade objekten 1-4 följer de strandvallar som för övrigt syns mycket väl i den terrängskuggningskarta som ligger i bakgrunden. Fotot ovan visar den tydligaste av strandvallarna Obj 1 till höger och Obj 2 till vänster på bilden. Inom objekt 1 och 4 var några diffusa gropar som behövde utredas vidare.

Figur. 5. Historiska kartan från 1693 till vänster och 1784 till höger.

Schakt	Storlek	Beskrivning	Anmärkning
S1	3x2 m, 0,2-0,4 m dj	Sand	Boplatsvall(?) avfärdad
S2	2x1 m, 1,2 m dj	Sand, kol, blekjord	Grop, avfärdad
S3	7x1 m, 0,25-0,6 m dj	Sand	
S4	14x1 m, 0,2 m dj 5x5 m, 0,15 m dj	Sand, skärvstensanläggning	Skärvstenskoncentration (härdrest) Fornläning
S5	25x1,5-2,5 m, 0,2-0,3 m dj 17x2-3 m, 0,2-0,3 m dj	Sand längsmed svacka och krön av strandvall	2 härdar varav en med brända ben. Större skärvstenspackning. Fornlämning
S6	27x1,2 m, 0,15-0,3 m dj	Sand. Djupshakt	2 gropanläggningar, 2x1,5 m och 0.9-1,2 m dj. Inga fynd
S7	5x2 m, 0,2-0,3 m dj 4x1,5 m, 0,2-0,3 m dj	Sand, enstaka skärvstenar	Skärvsten, rödbränd yta (härdrest?) Fornlämning
S8	16x2-5,5 m, 0,2-0,3 m dj 9x2,5 m, 0,2-0,3 m dj	Enstaka skärvsten	Fyndplats
S9	8x2 m, 0,2-0,3 m dj	Sentida skräp	Sentida fynd/skräp
S10	13x1,5-2,5, 0,2-0,3 m dj	Sand	Sentida fynd
S11	6x3 m, 0,2-0,3 m dj	Sand	
S12	10x1,4 m, 0,2-0,3 m dj	Sand	Sentida fynd
S13	4,5x2 m, 0,2-0,3 m dj	Sand	
S14	8,5x3,5 m, 0,2-0,3 m dj	Sand	
S15	7,5x3 m, 0,2-0,3 m dj	Sand	
S16	7x3,5 m, 0,2-0,3 m dj	Sand	
S17	9x4 m, 0,2-0,3 m dj	Sand	

Figur 6. Tabell över de17 provschakt som togs upp i inom Objekt 1-4.

Resultat

En yta som täcker in dessa fyndförande schakt har registrerats in som en boplats i Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister KMR och har erhållit RAÄ-nr L2019:55. (Fig 7 och 8)

RAÄ-nr	Beskrivning	Arkeologisk status
L2019:55	Boplats, ca 185x25 m (N-S). Vid en arkeologisk utredning år 2018 påträffades I fyra sökschakt 3 härdar, 1 större skrävstenspackning och i S delen en rödbränd yta med några skärvstenar och enstaka spridda skärvstenar. I en av härdarna framkom brända ben.	Fornlämning

Figur 7. Registrerad boplats som framkom vid den arkeologiska utredningen.

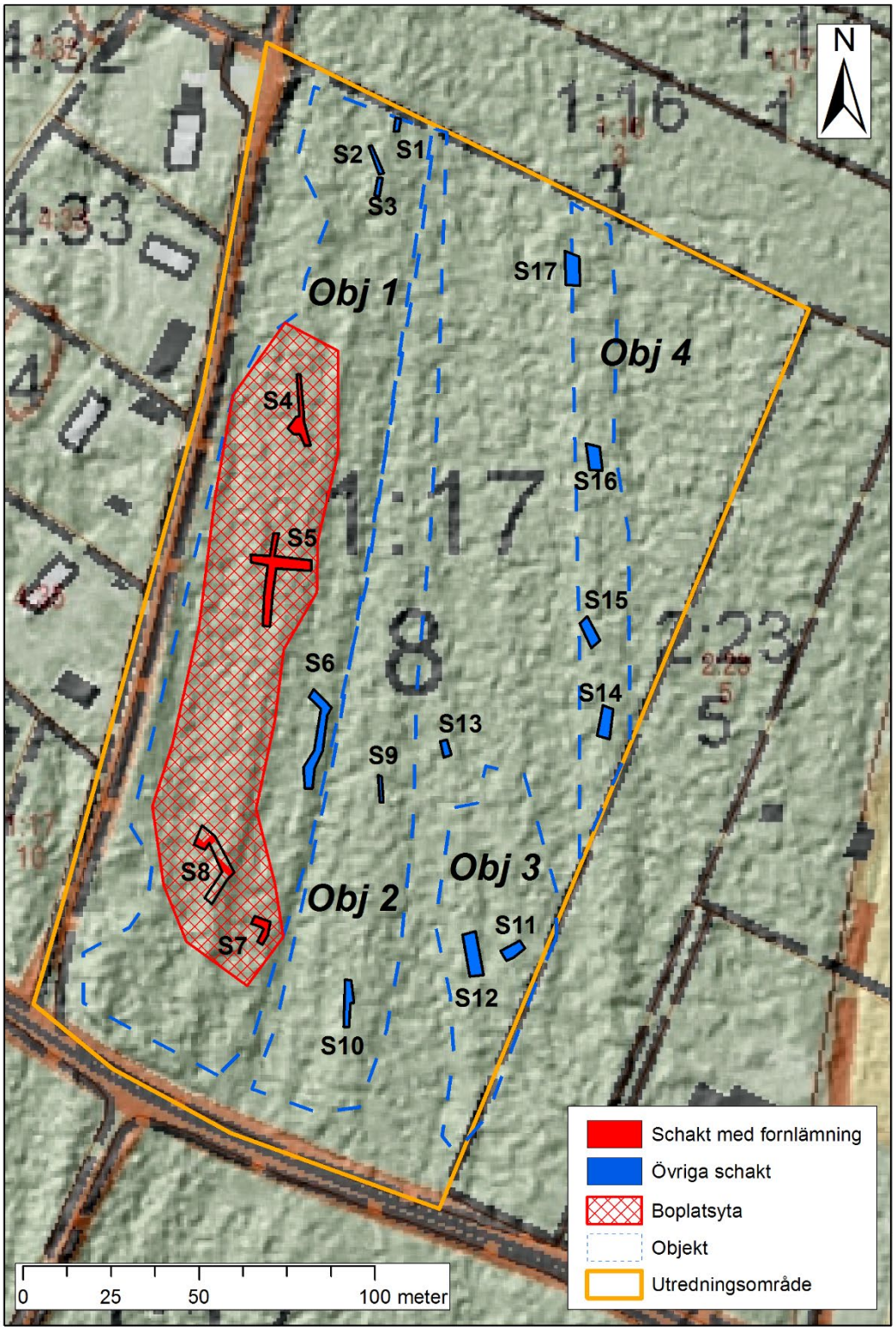

Figur 8. Schaktöversikt och resultat efter utredningen, boplatsen har erhållit fornlämningsnummer L2019:55.

Referenser

Kartor

Lantmäteristyrelsens arkiv, akt Z31-1:2, geografisk avritning, Umeå socken 1661
Lantmäteristyrelsens arkiv, akt Z31-8:1, geometrisk avmätning, Baggböle 1693.
Lantmäteristyrelsens arkiv, akt Z31-8:4, avvittring, Baggböle 1784.
Lantmäteristyrelsens arkiv, akt Z31-8:5, storskifte, Baggböle 1822.

Rapporter

Sweco Environment AB 2018: *Naturvärdesinventering. Underlag till detaljplaneärende Baggböle 1:17.*
Sandén, E. 1993/94: Sävar 202, en kustboplats från äldre bronsålder i Västerbotten. I Arkeologi i Norr 6/7 1993/94.
Med referens till: Broadbent, N. 1984: A Late Neolithic Site at Kåddis, Umeå Parish, Västerbotten - Same New Perspectives on Agriculture in Northern Sweden. Papers in Northern Archaeology. Archaeology and Environment 2:45-56. red, E Baudou. Umeå

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer: 431-2070-2018
Beställare: Obos Sverige AB
Undersökare: Eldrun Kulturmiljö AB, Östermalmsvägen 1, 619 31 Trosa
Projektledare: Anette Färjare, anette@eldrun.se
I projektet deltog också: Eva Klotz, Eldrun kulturmiljö AB
Eldruns projektbeteckning: Baggböle AU 2018
Grävmaskinentreprenör: Thomas Johansson, Västerbottens Traktortjänst AB
Län: Västerbotten
Landskap: Västerbotten
Kommun: Umeå
Socken: Umeå stad
Fastighet: Baggböle 1:17
Fornlämningsnummer/RAÄ-nr: L2019:55
Typ av undersökning: Arkeologisk utredning (steg 1 och 2)
Undersökt yta: Steg 1, inventering, 4,2 ha, steg 2, utredningsgrävning, 250 m^2
Fältarbete: 2 dagar i juni och 2 dagar i juli 2018
Rapportdagar: 5 dagar
Fyndmaterial: Inget fyndmaterial tillvaratogs
Koordinatsystem: Sweref 99TM, RH2000
Inmatningsmetod: GPS resp. RTK-GPS
Dokumentationsmaterial: Endast digitalt material har producerats.
Rapporten laddas in i RAÄs Forndok. Till rapporten hör shapedataset.
Foton och arkiv: Originalfoton och övrigt digitalt material förvaras tillsammans med ärendet på server hos undersökaren.

Fotobilaga

Figur 9. Schakt 5, -centralt i bilden är en av härdarna med sot och skärvsten och till höger den större skärvstenspackningen som ligger på strandvallen.

Figur 10. Schakt 5. Toppen på den södra härden där de brända benen påträffades. Ett par av benen syns på rapportens framsida.

Figur 11. Några av schakten grävdes djupare för att kontrollera om anläggningar möjligen översandats.

Figur 12. Groparna som påträffades vid inventeringen, steg 1 kontrollerades vid utrendingsgrävningen.

Figur 13. Schakt 6.

Figur 14. Ingen avverkning skedde innan utredningsgrävningen varför en liten grävare som kunde ta sig fram mellan träden användes.

Figur 15. I utredningsområdets sydöstra del är en del sentida skräp. Vilket också visade sig vid schaktningen.

Figur 16. Schakt 5. Anette finrensar fram anläggningar i schakt 5, medan Thomas tar en paus i sommarvärmen.